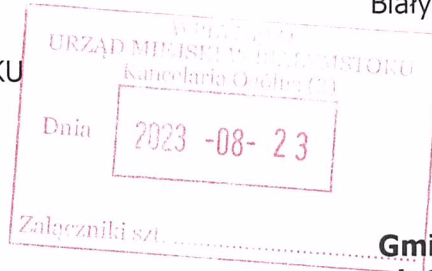
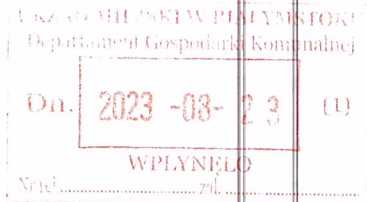

P. M. Dudziński Ref. II
P. D. Sobocinski Ref. I
P. E. Dudziński Ref. III
23.08.2023

Białystok 23 sierpnia 2023 r.

PREZYDENT MIASTA BIAŁEGOSTOKU
ul. Słonimska 1, 15-950 Białystok

MKZ.410.86.2023

Gmina Białystok
ul. Słonimska 1
15-950 Białystok

Odpowiadając na wniosek z dnia 28 lipca 2023 r., Zastępcy Dyrektora Departamentu Urbanistyki i Architektury (DUA) znak Z9 JC/23 w sprawie wydania zaleceń konserwatorskich określających sposób korzystania z zabytku nieruchomego, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich oraz zakres dopuszczalnych zmian w tym zabytku: obszarze części miasta Białegostoku obejmującym Rynek Kościuszki (we wniosku DUA część zachodnia i wschodnia; w formularzu zgłoszeniowym projektu do Budżetu Obywatelskiego na rok 2023 dz. nr geod. 1653 i 1656, obr. 11-Śródmieście) w związku z planowanym zamierzeniem inwestycyjnym zakładającym umieszczenie w przestrzeni Rynku Kościuszki ok. 20-30 nowych elementów architektury w postaci ławek i donic z zielenią zdobną w tym z drzewami Miejski Konserwator Zabytków w Białymstoku, zgodnie z przepisem art. 27 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) przedkłada w/w zalecenia.

Zalecenia zostały opracowane w oparciu o następujące materiały:

- „Rynek w Białymstoku - przeszłość i czasy obecne”, aut.: Antoni Oleksicki, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Białostockiego”, Nr 3, 1997, s. 19-34;
- „Ratusz w Białymstoku - dzieje i przeobrażenia”, aut. Ewa Narolewska, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Białostockiego”, Nr 1, 1995, s. 25-34.
- „Rynek Kościuszki” aut.: Andrzej Lechowski, Muzeum Podlaskie w Białymstoku, wyd. I, Białystok 2007;
- „W poszukiwaniu tożsamości miasta, architektura i urbanistyka Białegostoku w latach 1795 – 1939”, aut.: Małgorzata Dolistowska, wyd. II uzup. i poszerz. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok 2019;
- Karty adresowe GEZ w zbiorach Biura MKZ.

1. UWARUNKOWANIA PRAWNE

- 1.1. Rynek Kościuszki jest położony na obszarze części miasta Białegostoku, wpisanym do rejestru zabytków województwa podlaskiego, decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 01. 09. 1977 r., nr rejestru A-286. Ochronie konserwatorskiej podlega układ urbanistyczny miasta.
- 1.2. Rynek wraz z „placem przedkościelnym” wpisany do rejestru zabytków województwa podlaskiego, decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 30. 06. 2008r., nr rejestru A-189.
- 1.3. Ponadto przedmiotem ochrony konserwatorskiej są następujące zabytki wpisane do rejestru zabytków:
  - 1) ratusz murowany, budynek odbudowany, Rynek Kościuszki 10, decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków z dnia 18. 11. 1959 r., nr rej. A-233;
  - 2) dom staromiejski, d. szpital, Rynek Kościuszki 2, druga poł. XVIII w. decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków z dnia 20. 10. 1966 r., nr rej. A-203;

- 3) budynek murowany dwukondygnacyjny, d. klasztor S.S Miłosierdzia i szpital p.w. Św. Marcina, Rynek Kościuszki 5, fundacja Jana Klemensa Branickiego 1769 r. decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków z dnia 28. 02. 1957 r., nr rej. A-194;
  - 4) dom staromiejski murowany, /b. kamienica dworska/, ob. kawiarnia „cofix”, wcześniej restauracja „Astoria”, ul. Sienkiewicza 2, przed 1771 r. decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków z dnia 11. 03. 1957 r., nr rej. A-219;
  - 5) d. zbrojownia Branickich, ob. Galeria Sleńdzińskich, budynek odbudowany, Rynek Kościuszki 4, decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków z dnia 17. 01. 1953 r., nr rej. A-241;
  - 6) budynek banku, Rynek Kościuszki 7, z l. 1947-50. decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków z dnia 19. 01. 1996 r., nr rej. A-240;
  - 7) zespół kościoła katedralnego p.w. Wniebowzięcia NMP., (d. kościół prokatedralny), ul. Kościelna, XIX/XX w. decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków z dnia 29. 01. 1980 r.; kościół murowany stanowiący kaplicę przy neogotyckim kościele Farnym w Białymstoku; parkan murowany z bramą, bramką i wieżyczką, decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków z dnia 24. 01. 1957 r. nr rej. A-192;
- 1.4. Następujące zabytki ujęte są w gminnej ewidencji zabytków m. Białegostoku:
- 1) kamienica, Rynek Kościuszki 5A, l. 50 XX w.;
  - 2) budynek administracyjny Urzędu Zatrudnienia i Inspektoratu Pracy, ob. Kuratorium Oświaty, Rynek Kościuszki 9, l. 40 XX w.;
  - 3) kamienica, Rynek Kościuszki 13, l. 50 XX w.;
  - 4) kamienica, Rynek Kościuszki 16, l. 50 XX w.;
  - 5) kamienica, Rynek Kościuszki 17, 1954-1955;
  - 6) kamienica, ul. Lipowa 1, 1955-1957.
- 1.5. Sgraffito – kompozycje geometryczno-figuralne / uzbrojeni wojowie/, Rynek Kościuszki 3; sgraffito – kompozycje geometryczno-figuralne / głowy z profilu w epokowych nakryciach, Rynek Kościuszki 3; sgraffito – herby, Rynek Kościuszki 5; polichromia – nadanie Białemustokowi praw miejskich w 1749 r., Rynek Kościuszki 5A; sgraffito – dekoracje geometryczno-figuralne / zawody: tkaczka, drwal, garncarz, rolnik, Rynek Kościuszki 13; sgraffito – dekoracje geometryczno-figuralne / koń w różnych pozach/, Rynek Kościuszki 13; sgraffito- dekoracje geometryczno – figuralne, zawody: żniwiarz, myśliwy, sadownik, rybak, pszczelarz, Rynek Kościuszki 13; sgraffito – monety polskie, Rynek Kościuszki 16; Mozaika – biesiady przy stole, Rynek Kościuszki 17; sgraffito – 4 medaliony na tle litery „A”, Rynek Kościuszki 17; polichromia ścienna- zwierzęta / łoś, dzik, jelen, żubr i sgraffito – ornamenty kwiatowe, Lipowa 1 - rej. B-187, decyzja Podlaskiego WKZ z 03.10.2008 r. RR-IM-J/4011-5/08
- 1.6. Fontanna, nr rej. B-326, decyzja Podlaskiego WKZ z 08.1992r. WKZ-5330/3/92
- 1.7. Teren objęty ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części osiedla Centrum w Białymstoku (rejon ul. Rynek Kościuszki i Sienkiewicza) uchwalonego uchwałą Nr XLVIII/543/13 Rady Miasta Białystok z dnia 25 czerwca 2013 r (Dz. U. W. P. z 2013 r. poz. 3092).

2. UWARUNKOWANIA KONSERWATORSKIE

- 2.1. Planowana inwestycja umieszczenia w przestrzeni Rynku Kościuszki ok. 20-30 nowych elementów architektury w postaci ławek i donic z zielenią zdobną w tym z drzewami położona jest na obszarze cz. miasta Białegostoku, wpisanej do rejestru zabytków. W uzasadnieniu decyzji o wpisie do rejestru zabytków stwierdza się:

„Dzisiejszy układ przestrzenny Białegostoku jest wynikiem długiego procesu historycznego rozpoczętego w XVI w. Samorzutnie rozwijająca się struktura urbanistyczna została w połowie XVIII w. przebudowana, sprzężona z rezydencją Branickich. Był to jeden z najświetniejszych zespołów rezydencjonalno – miejskich w Polsce. W XIX w. miasto dynamicznie się rozwijało w związku z rosnącym znaczeniem przemysłu włókienniczego. Po I wojnie wkroczyło na tereny wsi, które stały się jego dzielnicami. Obecnie Białystok jest ważnym ośrodkiem przemysłowo – administracyjnym północno – wschodniego regionu Polski. Dzisiejszy układ przestrzenny centrum Białegostoku jest cennym zabytkiem urbanistycznym, obrazującym poszczególne etapy rozwoju miasta i jego odbudowy po II wojnie i jako taki zasługuje na szczególną ochronę.”

Niezależnie od powyższego do rejestru zabytków wpisano obszar w granicach pierzei rynkowych stanowiących trzeci wymiar tj. wytyczoną formę przestrzeni miejskiej o znaczeniu publicznym o kształcie zbliżonym do nadanego w 2 poł. XVIII w. tj. nieforemnego wieloboku, w obrysie zbliżonego do dwóch trójkątów złączonych na wzór klepsydry. W uzasadnieniu decyzji o wpisie do rejestru zabytków stwierdza się:

„(...) obszar objęty niniejszym postępowaniem posiada wartości historyczne, naukowe i artystyczne. Wartości historyczne związane są z procesem budowy struktury miejskiej Białegostoku i przemian urbanistycznych epoki, fundamentalny związek z rodem Branickich i działalnością wybitnych architektów tych czasów J. Z. Deybel'a i J. H. Klemma. Wartości naukowe wynikają z określenia miejsca obiektu w minionej i współczesnej kulturze kraju, jego nowatorskiego i imponującego charakteru w dziedzinie rozwoju urbanistyki. Wartości artystyczne omawianego obszaru wynikają z harmonijnego połączenia elementów wnętrza urbanistycznego, które mimo zaistniałych zmian są rozpoznawalne i dają wyobrażenie o skali zamierzenia jego twórców także w odniesieniu do rynku. Jego kształt, przypominający dwa połączone trójkąty, zaskakuje kontrastami prostych i krzywych linii obrzeżnych i daje możliwość naturalnego wyodrębnienia części reprezentacyjnej (wschodnia część rynku i plac przykościelny) i targowej (zachodnia część rynku), a usytuowanie ratusza w centralnej części tego placu spełnia wymagania barokowego kształtowania osi i elementów dominujących w sylwecie miasta.

- 2.2. Historia miejsca: Ślady osadnictwa na terenie dzisiejszego Białegostoku sięgają dawnych czasów prehistorycznych. W późnym średniowieczu i w czasach nowożytnych rozwijały się tu organizmy wiejskie. W drugiej połowie XV w. Białystok był skromną osadą związaną ze zbudowaną wówczas siedzibą Wiesiołowskich. Ośrodkiem rozwoju mała znaczącej osady było skrzyżowanie lokalnych traktów łączących znacznie ważniejsze wówczas osady: Suraż, Wasilków, Supraśl i Choroszcz.

Rozwój przestrzenny białostockiego układu miejskiego prowadzący do współczesności, rozpoczyna się w końcu XVII w. To właśnie wówczas następuje przekształcenie wg planu Tylmana z Gameren zespołu dworskiego Wiesiołowskich w barokową rezydencję Stefana Mikołaja Branickiego, który osiadł w Białymstoku w 2. połowie lat 80. XVII w. To również wówczas następuje założenie i rozwój w bezpośrednim sąsiedztwie rezydencji, osady dworskiej skoncentrowanej wokół skrzyżowania i placu stanowiącej początki ośrodka o charakterze miejskim. Porządkowanie samorzutnie powstającej wokół skrzyżowania i placu nieuporządkowanej zabudowy rozpoczęto na początku XVIII w. Zainicjowana świadoma działalność urbanistyczna miała uporządkować powstałą zabudowę i rozplanowanie przestrzenne tak aby rynek i prowadzące do rynku ulice stanowiły godną oprawę rezydencji. Rozpoczęte działania doprowadziły do powstania nieforemnego wieloboku zbliżonego do dwu trójkątów zwróconych do siebie wierzchołkami. Od wschodu trójkątny plac rozdroża przechodził w trójkątny plac przykościelny, na którym odbywały się targi i jarmarki właściwe dla wsi targowej

jaką był przez cały XVII w. Białystok. Skrzyżowanie i plac znajdowały się w obszarze dzisiejszego Ryku Kościuszki.

Wielka przebudowa Białegostoku rozpoczęta około 1726 r. przez Jana Klemensa Branickiego obejmowała m.in. uporządkowanie rynku. W ramach tej przebudowy przystąpiono do budowy ratusza. Jego główny korpus istniał już w 1745 r. i składał się z 10 kramów nadanych przez hetmana kramarzom żydowskiemu „na mocy wieczystego prawa”. Od 1755, przed 1762 r. dobudowano jeszcze cztery narożne alkierze zawierające po 4 lokale handlowe. Łącznie powstało 26 kramów i ratusz w Białymstoku, podobnie, jak w innych miastach prywatnych, pełnił funkcję handlową.

Ostatecznie na ukształtowanie placu rynkowego największy wpływ miał wielki pożar, który w 1753 r. dwukrotnie nawiedził miasto i ułatwił przebudowę miasta. W centrum ukształtowanego placu stanął ratusz będący ratuszem tylko z nazwy (pełnił funkcje handlową). Po stronie zachodniej ratusza stanęła rzeźba Temidy jako symbol jurysdykcji miejskiej u stóp której umieszczono narzędzia kary – kółka żelazne i kuny, zaś nieco dalej na zachód na szerokości alkierzy stanął budynek wagi miejskiej. Po wschodniej stronie ratusza stanęła rzeźba św. Floriana patrona straży pożarnej, co związane było z wcześniejszymi pożarami.

Ukształtowany w ten sposób w okresie Branickich rynek białostocki miał spełniać dwie wyraźnie wyodrębnione funkcje – handlową (od strony zachodniej) nad którą opiekę dzierżyła Temida oraz reprezentacyjną (od strony wschodniej), której patronował św. Florian. Takie rozplanowanie wprowadzono świadomie. Nie wypadło bowiem wprowadzać handlu na oś widokową łączącą ratusz ze wschodnią częścią placu miejskiego gdzie znajdowały się monumentalne jak na ówczesną skalę Białegostoku budowle takie jak: kościół parafialny (tzw. biały) klasztor ss. Szarytek, szpital, a dalszej perspektywie zespół płacowo – ogrodowy Branickich. Te i inne działania i zabiegi urbanistyczne i architektoniczne wynikały z barokowej manieri teatralizacji przestrzeni miejskiej, zmierzającej do zadziwienia widza, zaskakiwania go rozległymi perspektywami widokowymi, długimi osiami, nagłymi zmianami planu. Była to sztuka urbanistyczna najwyższej próby. Ukształtowany w XVIII w. Białystok to założenie płacowo – ogrodowe Branickich i otoczony budynkami rynek widoczny na zachowanych mapach archiwalnych w postaci niezadrzewionej.

Wiek XIX to industrialny okres rozwoju Białegostoku – Manchesteru Północy. Bogacenie się społeczeństwa powoduje zmianę skali zabudowy otaczającej rynek z pierwotnie parterowej do trzech i nawet czterech kondygnacji. Następuje rozbudowa ratusza i budowa wagi, usunięte zastają posągi Temidy i św. Floriana. W latach 90-tych powstaje nowy element dekoracyjny we wschodniej części – fontanna wybudowana po rozpoczęciu działalności wodociągów białostockich od 1892 r. W ratuszu, parterach kamienic, na placu rynku i ukształtowanej już zabudową ul. Lipowej koncentrował się handel miejski. Było to serce miasta.

W okresie międzywojennym pomiędzy ratuszem a fontanną znajdowała się płyta poświęcona Nieznanemu Żołnierzowi przeniesiona później na cmentarz wojskowy w Zwierzyńcu, zaś w części zachodniej ulokowano dworzec autobusów. W 1922 r. ratusz był w posiadaniu ponad 100 właścicieli. Charakter otoczenia ratusza uległ zmianie ponieważ działały już rynki sienny i rybny w innej części miasta.

Podczas II wojny światowej zniszczeniu uległa praktycznie cała zabudowa otoczenia Rynku Kościuszki oraz ratusz. Odbudowa która miała miejsce w latach 1945 – 58 zmieniła skalę, (zarówno obniżenie jak i podwyższenie), zabudowy oraz jej charakter z kamienicznej na nową kreację ówczesnie nowoczesną. Rynek przecięła ul. Sienkiewicza przedłużona do ul. Legionowej. Wybudowano „nowy

ratusz". Jego powojenna odbudowa w nowej lokalizacji, od fundamentów, nie przywróciła ani pierwotnego stanu budynku, ani wyglądu z żadnego okresu jego dziejów. W pracach budowlanych stosowano nowy materiał. Wnętrza otrzymały wystrój dostosowany do ekspozycji muzealnych oraz administracji. Bezpowrotnie z ratusza zniknął handel. Podobnie postąpiono z odbudową dawnej zbrojowni Branickich. Budynek odbudowany jako nowy, przesunięty w kierunku północnym, różni się w stosunku do dawnego murowanego „odwachu” z przełomu XVIII/XIX w układzie wnętrza i w wyglądzie zewnętrznym. Wprowadzenie lukarni dachowych oraz dobudowa w postaci dachowej facjaty z balkonem zakłóciło klasycystyczną stylistykę. Odbudowany budynek był wieloletnią siedzibą Archiwum Państwowego, a obecnie jest siedzibą Galerii im. Slendzińskich. Zmieniono lokalizację fontanny i pojawiły się nieistniejące wcześniej skwery. Z przestrzeni rynku zniknął handel. Serce miasta zamarło.

Zachodzące zmiany na i wokół Rynku Kościuszki badał i opisywał b. Dyrektor Muzeum Podlaskiego w Białymstoku Andrzej Lechowski: (...) *Ciekawe jest porównanie funkcji Ryku z czasów gdy był autentycznym centrum miasta. Pierwszy to lata 1897-1913, wtedy gdy Białystok był powiatowym miastem guberni grodzieńskiej. Drugi okres to lata 1919-1939, gdy miasto było stolicą województwa. W pierwszym okresie na Rynku miały swoje siedziby 122 rozmaitej branży sklepy, zakłady usługowe, biura itp. W okresie międzywojennym było ich 465. Ten prawie trzystuprocentowy wzrost spowodowany był głównie rozbudową budynków stojących wokół Rynku (znikoma część lokali miała przeznaczenie mieszkalne, wzrostem liczby ludności Białegostoku (...)).*

Niemniej gdy porównamy wskaźniki w podziale na poszczególne branże, to okazuje się że obydwa okresy czasowe (...) są do siebie bardzo podobne. (...) sklepy z artykułami spożywczymi na przełomie XIX/XX w. stanowiły 19% ogółu. W okresie międzywojennym było ich 23%. Z kolei sklepy tekstylne (...) stanowiły najpierw 35%, później 29%. Usługi (zakłady fryzjerskie, krawcy, zegarmistrzowie ... itp.) to 4% a następnie 6% ogółu. Inne firmy (banki, towarzystwa handlowe, gabinety lekarskie ... itp.) to 14% i odpowiednio 13% ogółu.

Różnice w tych dwóch przedziałach czasowych są tak niewielkie, że można uznać je za nieistotne. Wynika z nich jednoznacznie, że główną funkcją Rynku był handel. Jego struktura miała charakter trwały. Gastronomia skierowana była głównie na obsługę sprzedających i kupujących. Miastotwórczym aspektem Rynku była różnorodność i duża ilość podmiotów.

Ten harmonijny układ został zniszczony w latach II wojny światowej. Po jej zakończeniu z przyczyn politycznych nie zezwolono na odbudowę Rynku zarówno w jego dawnym kształcie przestrzennym jak też i funkcjonalnym. Przez całe dziesięciolecie miejsce to zatracalo swoje pierwotne znaczenie.(...)"

Powojenna odbudowa i wprowadzenie w miejsce handlu i usług, administracji, banków, mieszkań, muzeum oraz niekontrolowany rozrost zieleni na skwerach powodujący likwidację osi widokowych, zdegradowały przestrzeń rynku.

Obraz Rynku Kościuszki z lat 90-XX w. opisał b. Wojewódzki Konserwator Zabytków Antoni Oleksicki: „(...) a wokół ratusza urządzono zieleniec, na dodatek nieumiejętnie dobierając drzewostan. Przerośnięte drzewa – topola chińska, brzozy, kasztanowce, modrzewie, klony jesionolistne, a nawet świerki, zniszczyły całkowicie długie osie widokowe łączące poszczególne budowle wokół rynku oraz perspektywę na bramę prowadzącą do palacu. W rezultacie mamy dzisiaj chyba jedyny w Polsce ratusz stojący w śródmiejskim zagajniku. Po 1989 r. na Rynku ustawiono pomnik Józefa Piłsudskiego, usytuowany pomiędzy ratuszem a kościołem, a więc w dawnej reprezentacyjnej części placu. Niestety, także postać Naczelnika państwa gubi się wśród sąsiadujących z nią świerków. Znaczne zadrzewienie placu doprowadziło do tego, że fontanna na Rynku, w XIX w. obok ratusza najważniejszy akcent architektoniczny placu, była zupełnie niewidoczna i dlatego dewastowana przez chuliganów.

Rynek Kościuszki w Białymstoku zachował się najlepiej w skali urbanistycznej, chociaż podwyższona została zabudowa w pierzejach, w związku z czym ratusz utracił charakter dominanty wysokościowej. Zachowany jednak został z nieznacznymi zmianami historyczny, osiemnastowieczny kształt placu.. Odtworzono najhardziej znaczące budowle osiemnastowieczną kamienicę mieszcząca restaurację „Astoria”, dawną zbrojownię oraz klasztor Szarytek. Zachowały się także główne osie widokowe. W prosty sposób można też przywrócić historyczną przestrzeń rynkową- poprzez odbudowę brakującej wagi miejskiej, figury św. Floriana i Temidy, a przede wszystkim usunięcie bądź choćby obniżenie zieleni. W 1995 r. dzięki inicjatywie służb konserwatorskich i władz miejskich wycięto kilka topoli pomiędzy ratuszem a zachodnią pierzeją rynkową oraz przerzedzono zielen wysokopienną w zachodniej części Rynku, co pozwoliło na częściowe odtworzenie widoku na przestrzeń placu. W latach 1995-1996 wycięto topole przed klasztorem ss. Szarytek oraz kilka drzew z otoczenia Pomnika Józefa Piłsudskiego. W bieżącym roku Urząd Miejski wraz z oddziałem SARP, przy współdziałaniu służb konserwatorskich, rozpiisał konkurs na zagospodarowanie Ryku Kościuszki. Jego wyniki będą pomocne w dalszych pracach planistycznych i realizacyjnych. Zielen na placu miejskim może być co najwyżej elementem dyskretnie towarzyszącym architekturze, a nie dominantą, powodującą utratę przestrzeni rynkowej. Mam nadzieję, że w przyszłości uda się przywrócić temu placowi dawną świetność i jego rolę w układzie przestrzennym miasta.”

Rozstrzygnięcie w/w konkursu urbanistyczno-architektonicznego nie przyniosło zmian w zagospodarowaniu Ryku Kościuszki. Natomiast znane są dalsze działania Prezydenta Miasta Białegostoku wobec opisanego stanu rzeczy. W latach 2007 - 2009 dokonano kompleksowej przebudowy Ryku Kościuszki wg projektu, którego myślą przewodnią była realizacja nowego zagospodarowania rynku miejskiego jako centralnego placu Białegostoku w miejscu skweru na Rynku Kościuszki oraz pasażu pieszego wraz z przedłużeniem do placu przed białostocką Katedrą. Założeniem projektowym była renowacja przestrzeni, wprowadzenie nowych elementów, które uaktywnią centrum miasta, nawiązując do historycznego układu rynku oraz utworzenie uporządkowanej i estetycznej przestrzeni miejskiej wraz z wprowadzeniem zmian w ruchu komunikacyjnym wokół ścisłego centrum. Ponieważ Rynek Kościuszki i Plac Jana Pawła II przy Bazylice Archikatedralnej znajdują się w strefie ochrony konserwatorskiej, w projekcie rewitalizacji zachowano osiemnastowieczny kształt oraz ważne osie kompozycyjne i widokowe. Przestrzeń potraktowano jako całość głównego traktu miejskiego z dominantą Ratusza Miejskiego. Historyczny układ dróg podkreślono wzorem i kolorem posadzki, co zapewniło ekspozycję dawnych przebiegów traktów: Choroskiego i Suraskiego. Lokalizację dawnej Wagi Miejskiej mieszczącej się na terenie zachodniej części zasygnalizowano w posadzce Rynku rysunkiem fundamentów. Wyeksponowano lokalizację dawnej zbrojowni, /ob. Galerii im. Sleńdzińskich/ we wschodniej części rynku, zmienioną nową lokalizacją pomnika marszałka Józefa Piłsudskiego, w otoczeniu którego odbywają się uroczystości państwowe i patriotyczne. Utrzymano podział na części: reprezentacyjną i użytkową.

Projekt uzyskał pozwolenie Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Rynek utrzymał historyczny kształt i charakter jako – miejsca spotkań ludzi. Zmienił się tylko charakter tych spotkań. Jak mówił Prezydent Tadeusz Truskolaski, jest to miejski salon, w którym przyjmujemy gości i który świadczy o całym Białymstoku. Wystarczy zatem krótki spacer, by się przekonać, że operacja zakończyła się powodzeniem. Białostockie serce znów zaczęło bić.

Należy wspomnieć, że Rynek Kościuszki wraz z placem przedkościelnym w Białymstoku otrzymały nagrodę Towarzystwa Urbanistów Polskich na najlepiej

zrewitalizowaną miejską przestrzeń publiczną, którą przedstawiciele władz miasta odebrali w Kaliszu podczas Kongresu Miast Polskich 16.09.2010 r. Oceny i wyboru dokonało piętnastoosobowe jury, składające się z przedstawicieli Towarzystwa Urbanistów Polskich, ministerstw infrastruktury, kultury i dziedzictwa narodowego oraz Stowarzyszenia Architektów Polskich. Jury uzasadniło przyznanie nagrody w sposób następujący: *„Za właściwe wykorzystanie historycznie ukształtowanej przestrzeni o szczególnych walorach kulturowych i wykreowanie miejsca o dużej witalności, a jednocześnie charakteryzującego się dużą powściągliwością w relacji do zastanych wartości.”* Wcześniej Rynek Kościuszki otrzymał nagrodę Podlaskiej Marki Roku i Kryształową Cegłę w międzynarodowym konkursie na najlepszą inwestycję budowlaną po obu stronach wschodniej granicy Unii Europejskiej.

Mieszkańcy Białegostoku zaakceptowali nową przestrzeń publiczną miasta - Rynek Kościuszki – dając temu wyraz podczas oficjalnego otwarcia 07.08.2009 r. O godz. 20 niemal całą przestrzeń pomiędzy Katedrą i Ratuszem wypełnili ludzie, którzy przybyli, aby wziąć udział w miejskim święcie. Wedle szacunków służb porządkowych na Rynek przybyło wówczas ok. 20 tys. ludzi. Była to bodaj pierwsza w historii miasta tak ogromna impreza zorganizowana w jego centrum. Białostoczanie tłumnie korzystają z tego miejsca uczestnicząc w różnych wydarzeniach kulturalnych, naukowych, sportowych, targach i wystawach. Świadczą o tym również wypełnione ogródki gastronomiczne przy stolikach w porze popołudniowo – wieczornej pod parasolami.

Wielu przeciwników projektu, w szczególności wycinki drzew zaakceptowało w okresie późniejszym kształt nowej przestrzeni Rynku Kościuszki dając temu wyraz w wypowiedziach publicznych. *Zawsze jednak będzie grupa malkontentów, pseudoekologów i złośliwców dających upust swoim frustracjom, którzy używając modnych określeń typu: „betonowe śródmieście” lub paramedycznej „betonozy”, wprowadzają wyłącznie medialny zamęt, nie tworząc nowych wartości.*

Inaczej sprawę Białostockiego Rynku Kościuszki postrzegała była Generalna Konserwator Zabytków Magdalena Gawin, która w okólniku z dnia 2 sierpnia 2019 r. (znak: DOZ.6521.26.2019.DJ) rozesłanym do wojewódzkich konserwatorów zabytków napisała: *„(...) W wieku XX funkcja historycznego rynku zmieniła się definitywnie. Razem z nową funkcją rekreacyjną, turystyczną i usługowo-handlową (kawiarnie, restauracje) na rynkach pojawiła się komponowana zieleni z drzewami. Niestety w ostatnich latach na skutek błędnej interpretacji funkcji współczesnego rynku służby konserwatorskie wydawały zgody na usuwanie drzew i komponowanej zieleni z ich obszarów. Doprowadziło to do nieodwracalnych zmian w ich wyglądzie i licznych skarg mieszkańców. Tak było na przykład w przypadku rewitalizacji rynków we Wrocławku, Białymstoku, Skierniewicach i Kielcach.*

Komponowaną zieleni można jednak pogodzić ze współczesną funkcją rynków, w tym reprezentacyjną (uroczystości, wiece). Należy zatem dążyć do przywrócenia w uzasadnionych przypadkach zieleni – jako ważnego elementu zagospodarowania przestrzeni rynkowych. W tym celu należy przede wszystkim wykorzystywać określone gatunki drzew liściastych (nierekomendowane są drzewa iglaste i tuje) charakterystyczne dla polskiego krajobrazu.”

Podniesione w okólniku argumenty nie znajdują jednak uzasadnienia. Białostocki Rynek Kościuszki jest miejscem gdzie w znakomity sposób: *„(...) komponowaną zieleni pogodzono ze współczesną funkcją rynku. Wzdłuż pierzei zachodniej i części pierzei południowej rynku pozostawiono w specjalnych oprawach kasztany, a po północnej stronie ratusza lipę. Natomiast w części wschodniej wzdłuż południowej pierzei rynku rosną szczepione klony. Pomiędzy ratuszem i fontanną, ustawiane są usuwalne donice/skrzynie z niewielkimi drzewkami i trawami co jest uzasadnione imprezowo-koncertową funkcją miejsca. Wspomniane donice/skrzynie stosowane były już w ogrodach J. K. Branickiego, na*

co wskazują ryciny. Zieleń w donicach coraz powszechniej stanowi element wyposażenia ogródków gastronomicznych. Generalnie w obrębie Rynku Kościuszki zieleni dyskretnie towarzyszy architekturze. Powrót do stanu, o którym A. Oleksicki pisał: „(...) białostocki ratusz chyba jako jedyny w Polsce stał w zagajniku”, byłby błędem.

- 2.3. Wniosek w ramach Budżetu Obywatelskiego 2023 o nr identyfikacyjnym **M/021** pn. **„Zielone ławki na Rynku Kościuszki”** obejmuje działki o nr geod. 1653 i 1656 w obrębie 11-Śródmieście. Ponieważ wniosek (DUA) obejmuje szerszy zakres terytorialny tj. część zachodnią i wschodnią Rynku Kościuszki, zaleceniami konserwatorskimi objęto obszar od zachodniej pierzei Rynku Kościuszki do ulic: Kościelnej i Legionowej po stronie wschodniej w tym działki o nr geod.: 1653, 1655, 1656, 1441/2, 1479/1 i 1459/1. Jest to obszar historycznej i najważniejszej przestrzeni publicznej Białegostoku, którego wyposażenie powinno być spójne stylistycznie prezentując najwyższe walory plastyczne i użytkowe.

3. ZALECENIA KONSERWATORSKIE

3.1. zaleca się:

- 3.1.1. opracowanie i przedłożenie koncepcji aranżacji przestrzeni rynku tj. wymiany ławek i ustawienia donic;
- 3.1.2. stosowanie materiałów i rozwiązań technicznych o najwyższych walorach estetycznych i użytkowych;

3.2. dopuszcza się:

- 3.2.1. wymianę istniejących ławek na nowe /model współczesny niestylizowany/, ustawionych na posadzce placu;
- 3.2.2. dostawienie /ustawienie donic stylistycznie spójnych z istniejącymi /np. powtórzenie modelu, maksymalna wysokość jak na zdjęciu/ na posadzce placu;
- 3.2.3. stosowanie nowych elementów małej architektury /ławki, donice/ łatwo przemieszczalnych - na czas organizacji koncertów, imprez masowych lub zimy;
- 3.2.4. wykorzystanie do kompozycji roślinnej kręgow, które utraciły wartość użytkową jako miejsca ekspozycji dawnych fotografii.

3.3. nie dopuszcza się

- 3.3.1. zamiany sposobu użytkowania śródmiejskiej przestrzeni rynku na skwer;
- 3.3.2. ingerencji we wzór posadzki eksponującej przebieg dawnych traktów: Choroskiego i Suraskiego,
- 3.3.3. rozbiórki nawierzchni rynku i wykonania nowych nasadzeń roślinności w gruncie;

Z konserwatorskiego punktu widzenia białostocki Rynek Kościuszki - to nie skwer. Historycznie i współcześnie jego przestrzeń pełniła i pełni inne funkcje. Właściwe miejsca rekreacyjne z ławkami otoczonymi kompozycjami roślinnymi, sprzyjające odpoczynkowi i nabraniu sił, znajdują się nieopodal (ok. 300 m) na rewitalizowanym skwerze im. Pawła Adamowicza, (ok. 500 m.) na Bulwarach im. Wojewody Mariana Zyndram – Kościałkowskiego oraz w Parku Planty, Parku im. Konstytucji 3 Maja, ogrodach Branickich. Rynek Kościuszki wraz z placem przedkościelnym w Białymstoku, utrzymując historyczny kształt i charakter – miejsca spotkań ludzi – posiada właściwe proporcje zieleni i architektury. Nie oznacza to, że po ponad 10 latach funkcjonowania w obecnym kształcie, nie można wprowadzić zmian i uzupełnień. Dotyczy to nie tylko ławek i zieleni

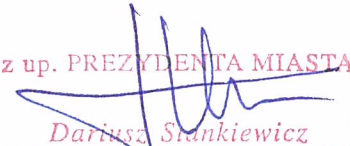

(donice/skrzynie) lecz także rzeźb czy małej architektury. Przeprowadzone w poprzednich latach badania historyczne wskazywały elementy, których dzisiaj nie ma, a które w przeszłości organizowały przestrzeń rynkową. Z uwagi na uwarunkowania historyczne, kulturowe i społeczne, działania takie należy prowadzić z dużą rozważą, dopuszczając także ich etapowanie. Dlatego też w przedmiotowych zaleceniach konserwatorskich z uwagi m.in. na wykorzystywanie przestrzeni rynku do organizowania imprez i wydarzeń, dopuszczono jedynie wymianę ławek oraz możliwość zwiększenia liczby donic/skrzyń, jako elementów łatwo przemieszczalnych. Każde działanie wymaga uwzględnienia cech specyficznych miejsca, którego dotyczy, poprzedzonych analizami różnorodnych kontekstów przestrzennych, a przede wszystkim konieczności kształtowania właściwego otoczenia zabytków, występujących tutaj w dużej liczbie.

Przed przystąpieniem do realizacji należy złożyć do MKZ wnioski o wydanie pozwolenia na podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do zmiany substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru.

W załączeniu:

Ilustracja - donica istn.

z up. PREZYDENTA MIASTA

Dariusz Stankiewicz
MIEJSKI KONSERWATOR ZABYTKÓW

Otrzymują:

- 1) Miasto Białystok – Departament Skarbu
- 2) Urząd Miejski w Białymstoku, Departament Gospodarki Komunalnej
Ul. Kamienna 17, 15-021 Białystok
- 3) Zarząd Dróg Miejskich, 15-399 Białystok, ul. Składowa 11
- 4) Zarząd Mienia Komunalnego w Białymstoku
ul. Gen J. Bema 89/1; 15-370- Białystok

MKZ – a/a

